

MILITARI BASARABENI

Alexandru COSMESCU *

Valentina COSMESCU **

DIMITRIE BOGOS: NOI DATE ȘI CONTEXTUALIZĂRI

Aspirația fundamentală a lui Dimitrie Bogos, cultivată pe parcursul întregii sale biografii militare, a fost mereu consecventă: a proteja soarta Basarabiei amenințate de haos. Din perspectiva lui, declarată explicit în volumul de memorii *La răsăpântie. Moldova de la Nistru: 1917-1918*, publicat în primă ediție la Chișinău, în 1924, numele acestui haos era clar: propaganda bolșevică, „frazologia bolnăvicioasă a vremii”¹. Împotriva ei a luptat, în perioada 1917-1918, ca fost ofițer de stat-major (*ștabs-căpitan*) în armata țaristă, asumându-și sarcina de a contribui la crearea unui organism militar de orientare națională în nou-proclamata Republică Democratică

* Cosmescu Alexandru, dr., cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

** Cosmescu Valentina, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ D. Bogos, *La răsăpântie. Moldova de la Nistru. 1917-1918*, Știința, Chișinău, 1998, p. 108.

Moldovenească, ulterior – în Basarabia unită cu România. Împotriva aceleiași ideologii a luat arma în mâini în 1941, ca voluntar în armata română, participând la eliberarea Basarabiei. Un gest simbolic în acest sens a fost să arunce în apa Prutului, pe care îl trecea împreună cu unitatea din care făcea parte, panglica neagră de doliu pe care o purtase la brațul stâng din momentul ocupării Basarabiei de către URSS. Sursele acestei atitudini, coerentă de la începutul carierei sale militare până la încheierea ei, pot fi reconstituite cu ușurință din lectura memoriilor și articolelor sale publicistice.

Dimitrie Bogos s-a născut la 14 iunie 1889 în s. Grozești, jud. Lăpușna, în familia preotului Dimitrie Bogos. După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău (1910) și-a continuat studiile la Facultatea de Drept a Universității din Varșovia. În 1914, și-a susținut teza de licență, cu tema *Statele Unite ale Europei*. Înrolat în armata țaristă la începutul Primului Război Mondial, a fost trimis pentru cursuri de calificare la Școala pentru pregătirea de ofițeri pe timp de război, dislocată în Oranienbaum, pe care a absolvit-o la 10 ianuarie 1915 cu gradul de prapor². În 1917 avea deja gradul de ștabs-căpitan. În vâltoarea evenimentelor provocate de revoluția rusă, a revenit în Basarabia, implicându-se în munca de reorganizare a armatei, în calitate de șef de stat-major al Comisariatului militar (numit în funcție în octombrie 1917), șef al cancelariei Directoratului de Război (din decembrie 1917), subsecretar de stat la Ministerul de Război al Republicii Democratice Moldovenești (din februarie 1918). A avut o contribuție capitală la organizarea primelor unități militare moldovenești din Basarabia: atât a cohortelor ce aveau misiunea de a păstra ordinea publică și a de lupta contra anarhiei, cât și a regimentelor de infanterie și cavalerie moldovenești. A fost unul dintre responsabilii de colaborarea armatei basarabene cu armata română, ulterior și de fuziunea acestor structuri. A intrat în rezerva Armatei Române cu gradul de maior, în care fusese avansat în 1918³.

În perioada interbelică, Dimitrie Bogos s-a implicat în viața social-politică a provinciei în cadrul României întregite. În anii 1918-1920, a fost prefect de Lăpușna, ulterior devenind secretar general al internelor în Basarabia în timpul primei guvernări a mareșalului Alexandru Averescu (1921), ministru al Basarabiei în timpul guvernării Take Ionescu (1922), primar al or. Chișinău

² 2-я Ораниембаумская школа прапорщиков,

https://ria1914.info/index.php/2-я_Ораниембаумская_школа_прапорщиков

³ Gh. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al unirii*, Chișinău, M.O. Impr. Statului, 1933, p. 153.

(1931-1934). A fost deputat de Lăpușna în trei legislaturi ale Parlamentului României, din partea Partidului Național Țărănesc. A avut și funcția de președinte al Societății Ofițerilor din fosta armată a Republicii Democratice Moldovenești.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Dimitrie Bogos, maior în rezervă, la vârsta de 52 de ani, a depus cerere pentru a fi mobilizat în armata activă. A fost repartizat, inițial, la Detașamentul Infanterie Marină din Odessa, în calitate de ajutor al comandantului. În perioada 1943-1944 a fost implicat în serviciile de informații și contrainformații ale Marelui Stat-major Român. A activat în cadrul mai multor centre, inclusiv ca șef de subcentru pe frontul din Crimeea și Taman, ocupându-se personal de prelucrarea informativă a prizonierilor și dezertorilor sovietici; ulterior, în timpul retragerii trupelor române și germane, subcentrul pe care îl conducea a activat pentru un timp în Basarabia⁴. După lovitura de stat din 23 august 1944, a continuat activitatea de informații și contrainformații, participând la eliberarea Transilvaniei. Utilizându-și experiența de fost ofițer de stat-major și cunoașterea limbii ruse, s-a implicat cu dăruire în activitatea informativă, încercând să asimileze specificul acestei munci și să se facă util structurilor de informații în care fusese inclus.

A fost decorat cu ordine ale Imperiului Rus (*Sfânta Ana* și *Sfântul Stanislav*) și ale României (ordinul *Regele Ferdinand*, clasa I, *Steaua României*, în grad de comandor, *Coroana României*, în grad de comandor, *Vulturul României*, în grad de ofițer, medalia *Peleş* ș.a.).

A decedat la 16 mai 1946, în urma unei tumori canceroase. A fost înmormântat în cripta familiei din cimitirul Mănăstirii Cernica.

* * *

Sursele primare pentru reconstituirea biografiei lui Dimitrie Bogos au fost, tradițional, volumul său de memorii *La răspântie...*, mărturiile unor contemporani⁵ și notele fiicei sale, Nina Bogos-Mănuilă⁶. Biografiile publicate în

⁴ P. Moraru, *Dimitru Bogos (1889-1946): momente inedite ale biografiei*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1, 2007, pp. 79-94.

⁵ Vezi, de ex., Gh. Andronachi, *op. cit.*, p. 153; O. Ghibu, *Pe baricadele vieții (1917-1918). Amintiri*, Universitas, Chișinău, 1992, pp. 44, 445 etc.

⁶ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 204-205; Iu. Colesnic, *Dimitrie Bogos, în Basarabia necunoscută*, vol. 6, Muzeum, Chișinău, pp. 105-107.

edițiile enciclopedice⁷ și, în general, receptarea publică a personalității lui Dimitrie Bogos se bazează, în principal, pe datele prezente în aceste surse. Mai recent, nepoata lui Dimitrie Bogos, Maria Antonia Negrilă, a publicat un articol în care prezintă unele date inedite⁸. Alte date inedite despre activitatea militară a lui Dimitrie Bogos în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a identificat cercetătorul Pavel Moraru⁹.

În articolul de față, vom completa cu unele date și contextualizări inedite activitatea lui Dimitrie Bogos în perioada 1914-1917, pe baza mai multor documente referitoare la unitățile militare din care a făcut parte în acești ani.

Dimitrie Bogos a fost concentrat în armată imediat după absolvirea Universității din Varșovia, în august 1914, și trimis la studii de specialitate, în condițiile în care armata țaristă, la declanșarea Primului Război Mondial, avea nevoie urgentă de cadre pregătite. Respectiv, putem presupune că Dimitrie Bogos a fost considerat persoană cu potențial de ofițer de carieră încă din momentul recrutării.

În istoriografia autohtonă, prima mențiune cu privire la o unitate în care ar fi servit Dimitrie Bogos vizează abia anul 1917. În *La răspântie...*, autorul menționează că pe atunci făcea parte din Regimentul 142 Infanterie Zvenigorod, comandat de „colonelul [Vladimir] Petrovski”¹⁰, dislocat pe frontul din țările baltice, în regiunea or. Dvinsk, actualmente Daugavpils, Letonia.

Acest gol de trei ani în biografia lui Dimitrie Bogos poate fi completat, cel puțin parțial. În urma desecretizării și digitalizării arhivelor militare ruse, a devenit accesibilă lista absolvenților Școlii pentru pregătirea ofițerilor pe timp de război, dislocată în or. Oranienbaum – un orașel din apropierea Sankt-Petersburgului, pe malul Golfului Finic. În lista comună a absolvenților Școlii pentru pregătirea ofițerilor pe timp de război și ai Școlii nr. 2 pentru pregătirea de praporgici de infanterie, promoția din 10 ianuarie 1915¹¹, găsim numele lui Dimitrie Bogos, sub numărul 55. Gradul militar primit la absolvirea celor patru luni de cursuri de specializare (septembrie-

⁷ *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească. Dicționar enciclopedic*, Civitas, Chișinău, 2001, p. 63.

⁸ M. A. Negrilă, *Frații Bogos luptători pentru întregirea neamului*, http://www.dacoromania-alba.ro/nr96/fratii_bogos.htm

⁹ P. Moraru, *op. cit.*

¹⁰ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 35-39.

¹¹ *2-я Ораниенбаумская школа прапорщиков*, https://ria1914.info/index.php/2-я_Ораниенбаумская_школа_прапорщиков

decembrie 1914) a fost „praporgic de infanterie”, fiind promovat din rândurile subofițerilor Divizionului 1 Artilerie (rezervă), prima unitate în cadrul căreia fusese concentrat la recrutare.

La 20 noiembrie 1915, „praporgicul Dmitri Bogos” este menționat ca făcând parte din Regimentul 495 Infanterie Kovno (actualmente Kaunas, Lituania). Istoricul rus Mihail Lemke prezintă, în memoriile sale¹², documentația din cadrul unui proces de răsunet din noiembrie 1915, intentat generalului Vladimir Grigoriev, comandantul fortăreței Kaunas. În timp ce forțele germane asediau cetatea, generalul descurajat a abandonat-o, sub pretext că ar merge „după ajutoare”, practic forțându-și trupele să se predea la 4 august 1915. Pentru acest act de lașitate, generalul a fost condamnat de tribunalul din Dvinsk la exil și 15 ani de muncă silnică. În lista martorilor care au confirmat aceste acțiuni ale comandantului lor se numără și Dimitrie Bogos, pe atunci aghiotant al Batalionului 71 de Marș din cadrul Regimentului 495 Infanterie Kovno.

Anul 1916 îl găsește pe Dimitrie Bogos deja în componența unității militare la care se referă și în volumul său de memorii – Regimentul 142 Infanterie Zvenigorod, condus de colonelul Vladimir Piotrovski, portretul nobil al căruia l-a conturat în primele pagini ale lucrării *La răspântie...*¹³. La 5 martie 1916, găsim numele praporgicului Dimitrie Bogos în lista ofițerilor de stat-major și ofițerilor superiori ai acestui regiment¹⁴. La acel moment, Dimitrie Bogos avea funcția de aghiotant al regimentului, adică, în mare măsură, persoană de încredere a comandantului Vl. Piotrovski, după cum confirmă paginile citate din *La răspântie...* La 15 mai 1916, Dimitrie Bogos, deținând în continuare funcția de aghiotant al regimentului, a fost inclus în lista persoanelor care urmau să fie avansate în grad de sublocotenent, primul grad de ofițer inferior din armata țaristă, în baza unor noi privilegii recunoscute de țar¹⁵. Documentul conține semnătura olografă a lui Dimitrie Bogos, care, în funcție de aghiotant, se ocupa și de lucrările de secretariat ale regimentului.

¹² М. Лемке, *250 дней в царской ставке (25 сент. 1915 - 2 июля 1916)*, Петербург, 1920, с. 245.

¹³ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 37-40.

¹⁴ *Российский Государственный Военно-исторический архив*. F. 408, inv. 1, dos. 14227, f. 228.

¹⁵ *Ibidem*. F. 2031, Штаб главнокомандующего армиями Северного фронта, inv. 2, dos. 469.

15	Подпоруч.	БАДДЬЕВЪ Петръ Тимофеевичъ	Команд. 4-й роты	1914 г. Октября 1.	1914 г. Юля 12	Въ команд. роткѣ.
16	Прапорщ.	ДОЛГОНОСОВЪ Алексѣй Александровичъ.	полков. Кавнач.	1903 г. Ноября 6.	1903 г. Ноября 6.	На л и ц
17	"	ЖЕГАЛКИНЪ Евгеній Лаврентьевичъ	Команд. 1-й роты.	1914 г. Декабря 1.	1914 г. Декабря 1.	на лицо оконч. Ал санд. Вое училище
18	"	РОЗАНОВЪ Евгеній Ивановичъ	Начальн. к-ды кон. развѣдч.	тоже	тоже	Въ команд. тоже
19	"	БОГОСЪ Димитрій Димитриевичъ	Полков. Адъютан.	1915 г. Января 10.	1915 г. Января 10.	На лицо
20	"	СТАШЕВИЧЪ Николай Ксавельевичъ.	Команд. роты.	тоже	тоже	эвакуиро по болѣзн
21	"	КУЗИНЪ Федоръ Михайловичъ	Команд. нестроев. роты.	тоже	тоже	на лицо
22	"	КРИВОНОГОВЪ Николай Александровичъ	Мл. офиц. 16 роты	1915 г. Января 30	1915 г. января 30	тоже
23	"	КРИВУСЕВЪ Михаиль Ивановичъ	команд. 10 роты.	1915 г. Февраля 1.	1915 г. Февраля 1.	тоже оконч. Пав ловск. Вое училище.
24	"	САМОЙЛОВЪ Константинъ Владимировичъ	Команд. 6 роты.	1915 г. Февраля 6.	1915 г. Февраля 6.	На лицо
25	"	КОКУРИНЪ Анатолій Петровичъ	Мл. офиц. 7-й роты.	1915 г. Февраля 15	1915 г. Февраля 15.	эвакуир. по болѣзн
26	"	МАКРИНОВЪ Реннадія Николаевичъ	Начальн. к-ды пѣш. развѣдч.	Тоже	тоже	на л и ц о
27	"	КОЛДАНОВЪ Николай Александровичъ	Мл. офиц. пулеметн команды.	тоже	тоже	тоже
28	"	ЧЕЛАКОВЪ Василій Семеновичъ.	Мл. офиц. 10 роты.	тоже	тоже	эвакуир. по болѣзн
29	"	ЕЛЕНЕВЪ Александръ Федоровичъ	Мл. офиц. 8 роты	1915 г. Февраля 20	1915 г. Февраля 20	тоже.
30	"	БАБАНСКІЙ Семеновъ Ивановичъ	Мл. офиц. 12 роты	1915 г. марта 12	1915 г. марта 12	На лицо.
31	"	КОЛЯГИНЪ Федоръ Никоноровичъ.	Нач. ком. связи.	1915 г. марта 30	1915 г. марта 30	тоже
32	"	ДАНИЛЮКЪ Афанасій Прохоровичъ.	Мл. офиц. 9 роты	тоже	тоже	тоже

1. Listă a ofițerilor din Regimentul 142 Zvenigorod, ce confirmă gradul militar al lui Dimitrie Bogos la 5 martie 1916, www.gwar.mil.ru.

Вариант

ИМЕННОЙ СПИСОКЪ

прапорщиковъ 142 пехотнаго Звенигородскаго полка, представленныхъ къ производству въ подпоручики на основаніи БЕССОУЩАШЕ дарованныхъ преимуществъ, объявленныхъ въ приказѣ по Военному Вѣдомству 1915 года за н. 563, съ обозначеніемъ, какія они фактически занимали должности въ моментъ представленія къ производству.

№ по порядку	Ч и н ъ	Имена и фамилия.	Когда представленъ къ производству	Какія должности фактически занимали въ моментъ представл.	ОТМѢТКА
1	Прапорщикъ	Дмитріе БОГОСЪ	15 мая 1916 года за н. 97.	Полковаго Адытанта.	
2	"	Алексѣй УРЯДОВЪ	" "	Младшій офицеръ 1 роты	
3	"	Макаріи ЛАВРУЩЕНКО	" "	Младшій офицеръ 3 роты	
4	"	Николай КАДАНОВЪ	" "	Младшій офицеръ пулеметной ком. "Максима"	
5	"	Федоръ КОЛЯГКИНЪ	" "	Начальникъ командн связи.	
6	"	Афанасіи ДАНИЛЕВИЧЪ	" "	Младшій офицеръ 8 роты.	
7	"	Константинъ САМОЙЛОВЪ	" "	Командиръ 6 роты.	
8	"	Василій КРАВЧЕНКО	" "	Младшій офицеръ 15 роты	
9	"	Филиппъ ГЕРАСИМОВЪ БОСОА.	" "	Младшій офицеръ 1 роты.	
10	"	Андрей ДАВИДОВЪ	" "	Командиръ 14 роты	
11	"	Александръ ЯКОВСОНЪ	" "	Младшій офицеръ 14 роты	
12	"	Владимиръ СОСНИНЪ	" "	Младшій офицеръ 4 роты	
13	"	Сергій ЛЕБЕДЕВЪ	" "	Младшій офицеръ 2 роты	
14	"	Викторъ ПИЛЕЦКІЙ	" "	Младшій офицеръ пулеметной ком. "Максима".	

Командиръ полка,
Полковникъ *Могуровъ*

Полковаго Адытанта,
Прапорщикъ *Богосъ*

2. Propunerea de avansare în grad de ofițer a mai multor militari din Regimentul 142 Zvenigorod, inclusiv a lui Dimitrie Bogos, la 15 mai 1916, www.gwar.mil.ru.

Primele luni ale anului 1917 au fost marcate, după cum mărturisește însuși Dimitrie Bogos, de atmosfera incertă provocată de abdicarea țarului Nicolae al II-lea, instalarea guvernului provizoriu și de intensificarea propagandei revoluționare în armata țaristă. Pe acest fundal, organismul militar rus a intrat într-o dezagregare profundă, accentuată de două tendințe: unii militari deveniseră purtători ai ideologiei revoluționare, de orientare socială, iar alții – ai tendinței de autonomie/autodeterminare pe criterii naționale. Dimitrie Bogos descrie, în memoriile sale, felul în care aceste două tendințe puseseră stăpânire pe regimentul din care făcea parte. Aflat departe de Basarabia și având printre camarazi doar un singur basarabean, Dimitrie Bogos a încercat să stabilească legături cu diverși fruntași ai mișcării naționale din Basarabia, pentru a se documenta cu privire la starea de spirit a soldaților basarabeni din armata rusă și cu situația de la fața locului. Primele contacte cu alți lideri ai mișcării naționaliste basarabene au fost mediate de fratele său, Vlad Bogos, unul dintre animatorii cercului *Deșteptarea* de la Kiev. Fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova conțin însă și un document unic – scrisoarea adresată de Dimitrie Bogos lui Pantelimon Halippa, la 15 aprilie 1917, textul căreia îl reproducem aici *in extenso*, adaptându-l normelor ortografice actuale¹⁶:

„Mult onorat dl Halippa,

Cu nerăbdare aștept vocile basarabenilor. Toți s-au mișcat, toți strigă pentru interesele lor, numai țara mea mamă tace. Până acum tăcerea era frumusețea țării, dar acum-a-i alt timp.

Ascultă ce zic socialiștii germani – numai acele țări or să aibă drept de singurătată, care în război de azi or arăta că locuiesc pe pământ și or ridica vocile sale. Spusa socialiștilor germani este spusa generală, totdeauna. Când spun unii, spun că trebuiește să îndomneze dreptul singurătății și altele drepturi naționale, eu gândesc: oamenii acești ori sunt foarte naivi, ori foarte șireți. Măgulica fără luptă, fără organizare nu face nimica.

Vreau să-ți spun vreo câteva cuvinte ce se face anume aici, eu sunt în regiment, ostașii au stat în grevă, nu știu [dacă] înțeleg ei ce fac or nu, dar știu că ei n-ascultă nici pe un ofițer. Eu totdeauna eram între dâșii cel mai popular, dar acumă nici pe mine nu mă ascultă. Mi se pare că ei au apucat așa boală ca «bassarabschi» cu «Inochint». Sărmanii caută dreptate, trimit delegații să-și găsească dreptatea. A venit timpul când toate națiunile trebuie să ridice capetele și singure să deschidă drumul deșteptării.

¹⁶ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 103, ff. 85-86v.

Eu am scris fratelui meu că trebuiește acum dumneavoastră să cereți îndesat guvernului rus să dea chip să se strângă toți basarabeni astăzi în regimentele ce locuiesc în Bassarabia și să lupte pe pământul românesc. Ușor și bine.

Aștept cu nerăbdare dezlegarea chestiunii într-așa fel cum am scris.

La revedere,

D. Bogos”.

Așadar, încă în aprilie 1917, Dimitrie Bogos promova o idee clară, pe care a încercat s-o transpună în fapt după ce, revenit în Basarabia, a fost numit, în octombrie 1917, șef al statului-major al Comisariatului militar și responsabil de formarea armatei naționale. Din perspectiva lui, singurul mod în care Basarabia și-ar fi putut câștiga dreptul la autodeterminare era prin activitate intensă – prin „a nu tăcea”, așa cum, la acel moment, încă părea că se întâmplă. Iar cel mai important lucru care trebuia cerut în mod vocal de la guvernul rus era, conform lui Dimitrie Bogos, concentrarea basarabenilor în unități militare naționale, care să revină la baștină și să lupte pe Frontul Român.

Scrisoarea completează imaginea ce se conturează din paginile lucrării *La răspântie...*: soldații din armata rusă, înțelegând ce făceau sau nu, își căutau „dreptatea” sub diferite forme. Forma în care o vedea Dimitrie Bogos la acel moment era anume *legitimarea* dreptului la autodeterminare prin acțiuni vizibile, în primul rând prin crearea de structuri naționale. Aceasta a și fost, presupunem, intenția lui în momentul în care a revenit în Basarabia, cel mai probabil după 10 mai 1917, când colonelul Vl. Piotrovski fusese transferat la conducerea Diviziei 36 Infanterie, iar la conducerea Regimentului 142 Infanterie Zvenigorod venise colonelul Nikolai Samovarov, numele cărui apare în documentele regimentului alături de semnătura altui aghiotant.

Discursul lui Dimitrie Bogos la inaugurarea Sfatului Țării se înscrie în aceeași ordine de idei, cea a creării unor structuri militare naționale, demonstrând consecvența militarului-militant atât în mesajul privat, cât și în cel public: „Noi, Comisariatul provizoriu, până acuma am avut grijă de soldații moldoveni care veneau la noi și cereau să-i adăpostim. Până acuma noi am apărat multe țări, acuma vrem să apărăm țara noastră, care ne este mai scumpă ca orice. Pe acești soldați pentru apărarea țării de primejdie, noi i-am adunat sub drapelul național în regimente moldovenești. De acum înalta obligațiune de a-i aduna pe toți moldovenii din toată Rusia, în regimente naționale moldovenești trece în mâinile Sfatului Țării. D[umnea]voastră trebuie să înfăptuiți toate vi-

surile poporului nostru. Luați măsuri grabnice să fie chemați toți moldovenii în patrie”¹⁷.

Activitatea sa în cadrul structurilor militare locale, pe parcursul anilor 1917-1918, la care se referă pe larg în volumul de memorii, a fost ghidată de aceleași principii naționale.

SUMMARY

The paper presents, in the first part, the biography of Dimitrie Bogos (1889-1946), a Bessarabian officer involved in the national renaissance of Bessarabian Romanians in 1917-1918. In the second part, the authors offer additional data, based on previously unpublished archive material, that contextualize certain moments of D. Bogos's biography: the military institution he graduated from, the military units he was part of during the First World War, as well as the text of a letter that he sent to another nationalist militant, Pan. Halippa, where he suggests the creation of national military units of Bessarabian Romanians (eventually, it was D. Bogos himself who was tasked with creating them).

¹⁷ *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918*, coord.: I. Țurcanu, M. Papuc, Știința, Chișinău, 2017, p. 39.